

Foto: Hans Kaljee

Dit artikel is het derde en laatste in een serie over de toepassing en het beheer van de klimop. Het is gebaseerd op het rapport *Klimop in het stedelijk groen*, dat schrijver dezes opstelde op verzoek van stadsdeel Amsterdam-Noord. Dit derde deel gaat over beheertechnische problemen die zijn te verwachten, en de vraag welke inspanningen daarbij acceptabel zijn.

Klimop 3

Beheer

problemen en oplossingen

JITZE KOPINGA, ALTERRA WAGENINGEN UR

Als er 'traditioneel' beheer plaatsvindt in een bos of park met klimop, dan kunnen er complicaties optreden. De meest voorkomende zijn (Trimble & Tryon, 1974):

- 1 tak- en stambreuk bij met klimop bezette bomen;
- 2 misvorming van de stam, en daardoor vermindering van de houtkwaliteit;
- 3 verminderde groei door – met name – lichtconcurrentie;
- 4 toename van schade door invloeden van sneeuw, ijzel en wind.

In het openbaar groen is de invloed op de houtkwaliteit (2) van ondergeschikt belang, maar de boom moet uiteraard wél gezond blijven. Situaties waarin de klimop evidente lichtconcurrentie geeft met de waardboom (3) moeten worden voorkomen of vermeden.

Een belangrijk veiligheidsaspect is de grotere kans op takbreuk. Dit weegt in het stedelijk groen aanmerkelijk zwaarder dan in een bos. Dat komt doordat de 'gevaarzetting' van de bomen doorgaans hoger is.

Nadelige effecten

Klimop kan in het openbaar groen dan ook nadelige effecten hebben. De belangrijkste daarvan staan hieronder (o.a. Featherley, 1941; Lutz, 1942; Hohlfeld, 2001; White & Patch, 1989):

- Verhoging van de kans op windworp en takbreuk; dit risico is hoe dan ook nooit helemaal uit te bannen.
- Vermindering van de gezondheid van de boom door lichtconcurrentie; een minder vitale boom is gemiddeld genomen ook kwetsbaarder voor secundaire aantastingen.
- De dichte bebladering van de klimop en de stevig aangehechte ranken maken het moeilijker om structuurgebreken aan de boom te ontdekken, zoals holten, plakoksels en vruchtlichamen van houtparasitaire schimmels. Inspectie volgens onder andere het VTA-protocol (= Visual Tree Assessment) vergt dan extra inspanning.

- Wanneer verwijdering van de klimop noodzakelijk wordt, zal dat een lastige en arbeidsintensieve klus worden. Een van de lastige punten is de enorme hoeveelheid stof die vrijkomt als er in klimop gesnoeid of gewerkt gaat worden en die irriterend is voor oogslimvliezen en luchtwegen. Op plaatsen die moeilijk bereikbaar zijn voor hoogwerkers en waarbij de werkzaamheden vooral klimmend moeten worden uitgevoerd, bemoeilijkt de aanwezigheid van klimop de beoordeling van de betrouwbaarheid van takken die de klimmer als verankeringpunt gebruikt.

Er zal bij de toepassing moeten worden gestreefd naar een zodanig evenwicht dat én de ecologische en esthetische waarde van de klimop voldoende aan bod komt, én de boom in biologisch opzicht nog naar behoren kan blijven functioneren. Dit betekent dus dat de gezondheid en veiligheid van de boom niet mogen worden bedreigd, en dat bovendien bepaalde sierwaardeaspecten waarvoor de bomen zijn aangeplant (bladkleur, bastkleur, herfstkleur) voldoende tot hun recht moeten komen.

Dit kan worden bereikt door bijvoorbeeld eens in de vijf jaar de klimop bij circa een derde van de met klimop bezette bomen af te zetten; de hoofdstammen van de klimop kunnen daarbij geheel worden doorgesneden. Na enige tijd zullen de afgestorven ranken doorgaans stukje bij beetje uit de boom vallen. Uit het oogpunt van beheer en aansprakelijkheid is dit vergelijkbaar met het uitwaaien of uitvallen van dunne afgestorven twijgen van de boom zelf. Waar nodig kunnen de dikkere ranken die gaandeweg los zijn gaan zitten, tijdens een onderhoudsbeurt uit de kroon worden verwijderd.

Strategie

De hiervóór aangegeven frequentie van eens in de vijf jaar is arbitrair. Naargelang van de ontwerpdoelstelling zou ook kunnen worden besloten om pas in te grijpen wanneer

De dichte bebladering van de klimop en de stevig aangehechte ranken maken het moeilijker om structuregebreken aan de boom te ontdekken. Inspectie volgens het VTA-protocol vergt dan extra inspanning.

Er zijn vele soorten cultivars binnen *Hedera helix*. Trager groeiende soorten kunnen op plaatsen worden toegepast waar een minder snelle groei gewenst is. Lichtgekleurde en bonte vormen groeien in het algemeen trager en kunnen een extra dimensie geven.

de klimop tot op $1/2$ à $2/3$ van de lengte van de gesteltakken is doorgegroeid. Maar ook dit zal moeten worden afgewogen tegen de logistieke beheermogelijkheden.

Een gerichte sortimentskeuze geeft wellicht enige flexibiliteit bij het vaststellen van de frequentie waarmee moet worden ingegrepen. *Hedera helix* kent vele cultivars, waaronder rassen die trager groeien (en wellicht ook tot geringere hoogte) dan de soort. Vooropgesteld dat deze rassen voldoende winterhard en ziektevrij zijn, zouden deze in gevallen waarin een snelle begroeiing minder wenselijk is een geschikt alternatief kunnen zijn, onder meer bij kleinere bomen. Bovendien geeft de bestaande variatie in bladkleurverschillen nog een extra diversiteit in het beplantingsbeeld als geheel. Dit zal echter moeten worden getoetst aan de ontwerpdoelstelling: ben je bijvoorbeeld geïnteresseerd in het oprichten van een soort klimoparboretum, of kies je liever voor 'wilde' soorten en natuurlijke variëteiten? Hoewel het volgens een bepaald rotatieschema verwijderen dan wel laten afsterven van klimop in ecologisch opzicht verantwoord kan zijn (ook in natuurlijke bossen is te zien dat er regelmatig klimop afsterft), speelt er wél een esthetisch aspect mee. Dode klimop wordt namelijk meestal (nóg) onooglijker gevonden dan levende klimop. Dit kan een reden zijn om de klimop dan maar helemaal uit de boom te verwijderen. Omdat verwijdering – mede met het oog op allergische reacties – eenvoudiger is wanneer de plant al minstens één jaar is afgestorven, kan daarvoor ook een (sub)strategie worden opgesteld. Zo'n strategie kun je al vanaf het begin volgen dan wel gaandeweg ontwikkelen, afhankelijk van de waardering van de gebruikers van het park en vooropgesteld dat er budget voor is.

Kosten

Hoe je het ook wendt of keert, het onderhoud van klimop brengt extra beheerkosten met zich mee. Deze bestaan

vooral uit duurdere veiligheidscontroles (omdat de gangbare VTA-controles tijdrovender worden) en het verwijderen van klimop, bijvoorbeeld om esthetische redenen. De meerkosten kunnen echter niet exact worden aangegeven, omdat van zowel het uitvoeren van VTA-controles als het verwijderen van klimop geen kengetallen bekend zijn. Als globale benadering (en niet meer dan dat!) kun je ervan uitgaan dat een VTA-controle circa twee- à driemaal zoveel tijd in beslag neemt als normaal, afhankelijk van de noodzaak tot de inzet van een klimhulpmiddel. Normaliter kost een VTA-controle zo'n 2 euro per boom, maar wanneer er in de boom moet worden geklommen of een hoogwerker moet worden ingezet, belopen de kosten per boom al gauw een tienvoud van dit bedrag. Het verwijderen van alle klimop uit een volwassen boom duurt gemiddeld ongeveer twee uur, en er kunnen meerkosten aan zijn verbonden voor de inzet van een hoogwerker of van andere klimhulpmiddelen. De kosten van alleen het doorsnijden van klimoprانken rondom de stam worden hier niet aangegeven; deze worden geacht deel uit te maken van de reguliere snoeiwerkzaamheden. Overige beheerkosten, zoals voor bestrijding van boomaantastingen en van eventueel ongedierte, lijken vooraansnog niet aan de orde. Het in toom houden van de groei van klimop als bodembedekker is vergelijkbaar met de beteugeling van veel andere vormen van ondergroei in parken.

Conclusies en advies

Onderhoudsbudget

De toepassing van een klimopbegroeiing op bomen brengt extra beheerkosten met zich mee. Deze betreffen zowel de teeltkundige aspecten van het boomonderhoud, als sociale aspecten zoals boomveiligheidscontroles. De overige kosten hoeven niet substantieel te zijn en kunnen in de

Om te voorkomen dat de ecologische en biologische waarden van de klimop in één keer verloren gaan, kan bijvoorbeeld eens in de vijf jaar een derde van de met klimop bezette bomen worden afgezet; de hoofdstammen worden daarbij geheel doorsneden.

hand worden gehouden, vooropgesteld dat er al in de planvorming rekening mee wordt gehouden. Om het noodzakelijke onderhoudsbudget veilig te stellen, is het zinvol om aan alle ontwerpkeuzen voor de toepassing van klimop van een kostenplaatje voor het beheer op korte en langere termijn te verbinden. Bij het uitsplitsen van die ontwerpkeuzen per locatie kun je dan per (sub)locatie tegen elkaar afwegen welke (ecologische en esthetische) kosten eraan zijn verbonden, en wat je over hebt voor de teeltkundige beheersbaarheid ervan, inclusief bijkomende aspecten zoals veiligheid.

Klimop als bodemvegetatie

De beheersbaarheid en de beheervriendelijkheid van een klimopbeplanting hebben vooral te maken met de schaal van de aanplant en de verdeling daarvan over de diverse sublocaties in het beplantingsplan. Je kunt bijvoorbeeld besluiten om bij bomen die in het gazon ('zonneweiden') staan en waaronder zich regelmatig mensen bevinden, geen klimopbegroeiing toe te passen. Dit vergroot de veiligheid en gaat eventuele overlast door honingdauw en allergische reacties door afgevallen blad tegen. De klimopaanplant kan dan worden geconcentreerd in ruimere plantvakken met voornamelijk grote bomen. In plantvakken met vooral kleinere bomen (onder andere sierkers, sierappel, meidoorn) kan klimop als bodemvegetatie worden gebruikt. Hier zal de ontwikkeling van opgaande ranken dan wel moeten worden beperkt door de ranken die zich tot klimmers hebben ontwikkeld, bij iedere jaarlijkse onderhoudsbeurt weg te halen of door te snijden. Uiteraard kan hier dan nog steeds – ter afwisseling – een andere bodembedekkende vegetatie dan klimop worden toegepast. Bij het aanwijzen van de met klimop te beplanten vakken zul je soms rekening moeten houden met de bereikbaarheid door bijvoorbeeld een hoogwerker; denk hierbij onder meer aan het optreden van bodemverdich-

ting. Bij solitaire bomen met bijzondere sierwaardeaspecten kun je klimop beter niet aanplanten, of hoogstens als bodembedekker, waarbij klimmende ranken dan tijdig (jaarlijks) worden weggesnoeid.

Onderhoudstermijnen

Uit veiligheidsoogpunt kun je ervoor kiezen klimopbegroeiing te beperken tot bomen waarbij een extra mechanische belasting niet als vanzelf leidt tot het overmatig uitbreken van zwaardere takken. Zomereik en iep zitten in dit opzicht wat 'steviger' in elkaar dan populier en wilg. Uit kosten oogpunt kun je bij het onderhoud van klimop in bomen het beste kiezen voor een strategie waarbij bij een deel van de met klimop begroeide bomen de klimop aan de stamvoet wordt doorsneden en de afstervende klimop niet uit de boom wordt verwijderd. In een rotatiecyclus van bijvoorbeeld eens in de vijf jaar kan zo een derde van het totale aantal bomen, verspreid over het park, worden beheerd. De onderhoudstermijnen kun je zo gericht en flexibel mogelijk maken, door voor de aanplant een juiste keuze te maken uit de diverse klimoprassen, die elk hun eigen groeisnelheid hebben.

Literatuur

- Featherly, H.I.** 1941. The effect of grapevines on trees. Proceedings of the Oklahoma Academy of Science 21: 61-62.
- Hohlfeld, F.** 2001. Gefahr oder Naturschutzziel? Efeu in den Rheinauen. AFZ / Der Wald 56 (4): 188-190.
- Lutz, H.J.** 1942. Injuries to trees caused by *Celastrus* and *Vitis*. Bulletin of the Ecological Society of America. 23: 73.
- Trimble, J.R. jr. & E.H. Tryon** 1974. Grapevines a serious obstacle to timber production on good hardwood sites in Appalachia. Northern Logger 23 (5): 22, 23, 44.
- White, J.E.J. & D. Patch** 1989. Ivy – Boon or Bane? Arboriculture Research Note 81 89 ARB, DOE Arboricultural Advisory & Information Service. 4 pp.